

فهرست ثبت سپردن گاه‌های دسترسی آزاد

• فاطمه جعفری^۱

کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری

مقدمه

دسترسی آزاد، یعنی دسترسی به یک پایگاه اطلاعاتی یا یک مجله خاص و داشتن اجازه چاپ، ذخیره، ارسال مقاله برای سایر افراد و امکان ایجاد پیوند به منابع موردنظر بدون پرداخت هزینه اشتراک. دسترسی آزاد به منابع اطلاعاتی معمولاً از دو طریق سپردن گاه‌ها^۲ و مجله دسترسی آزاد^۳ امکان پذیر است.

سپردن گاه (آرشیو یا واسپارگاه) مکانی است برای ذخیره و نگهداری آثار علمی (کتاب، مقاله مجله، مقاله کنفرانس، گزارش‌های علمی و فنی، پایان‌نامه و پیش‌نویس مقاله‌ها پیش از انتشار) در یک حوزه علمی خاص در سطح ملی یا بین‌المللی. قابل توجه است که پژوهشگران می‌توانند به راحتی نسخه‌ای از آثار علمی خود را در یک واسپارگاه ذخیره کرده و جامعه کاربر به سهولت به آثار واسپاری شده دسترسی پیدا کند و با رعایت حق معنوی مؤلف (یعنی با حفظ نام نویسنده مسئول، استنادکردن و عدم سرقت ادبی) از آثار واسپاری شده استفاده کند. بدیهی است شناسایی و معرفی طرح‌هایی که مبادرت به جمع‌آوری سپردن گاه‌های دسترسی آزاد در سطح بین‌المللی می‌کنند، حائز اهمیت است و به همین منظور در زیر به معرفی فهرست ثبت سپردن گاه‌های دسترسی آزاد می‌پردازیم.

شکل ۱. نمایشی از صفحه خانگی آر. او. ای. آر

معرفی پروژه آر. او. ای. آر^۴

پروژه فهرست سپردن گاه‌های دسترسی آزاد، از سوی تیم برادی^۵ به‌عنوان پایان‌نامه دکتری او و برای پروژه انتشارات الکترونیکی در سال ۲۰۰۴ اجرا شده است که امکان تولید نمودارهای رشد براساس نوع آرشیو یا آرشیوهای خصوصی و همچنین امکان درجه‌بندی آرشیوها براساس رکوردهای طرح دسترسی آزاد را فراهم می‌آورد. این فهرست گنجینه‌ای از اطلاعات و داده‌های جاری گردآوری شده است، که امکان تهیه گزارش و تحلیل کمی و روزآمد از منابع دسترسی آزاد را فراهم می‌کند. به عبارت دیگر آر. او. ای. آر یک موتور جست‌وجو برای دسترسی آزاد به مخازن دیجیتال است. هدف آر. او. ای. آر نیز، توسعه دسترسی آزاد به یافته‌های تحقیق (پیش چاپ و پس چاپ) از طریق خودانتشاری مؤلف در سپردن گاه‌های سازمانی است. این فهرست دو وظیفه عمده را دنبال می‌کند. این دو وظیفه عبارتند از:

۱. نمایش رشد کلی تعداد آرشیوهای مدارک الکترونیکی؛

۲. تهیه فهرستی از سایت‌های GNU E-Prints^۶.

شکل ۱ نمای صفحه خانگی آر. او. ای. آر را نشان می‌دهد.^۷

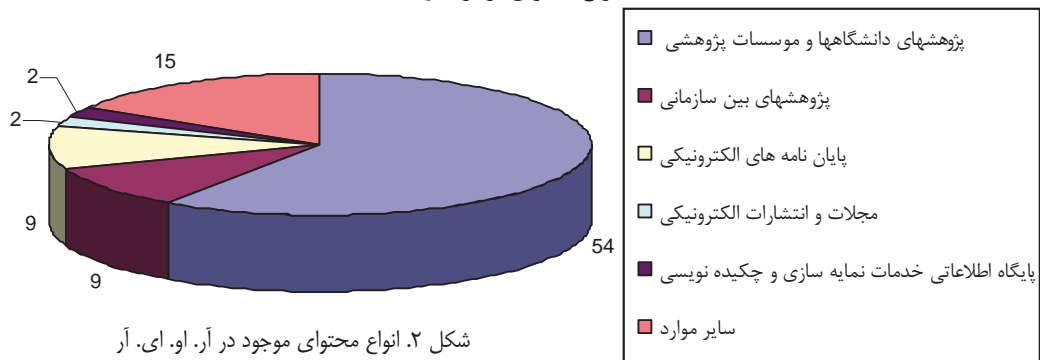
انوع محتوای موجود در آر. او. ای. آر

عمده محتوای سپردن گاه‌ها شامل موارد زیر است.

۱. نسخه پیش‌چاپ و پس‌چاپ پژوهش‌های دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی و گروه‌های آموزشی؛
۲. پژوهش‌های بین‌سازمانی؛
۳. پایان‌نامه‌های الکترونیکی؛
۴. پایگاه اطلاعاتی خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی؛
۵. انتشارات و مجلات الکترونیکی.

همان‌گونه که در شکل زیر مشاهده می‌شود، بیشترین نوع محتوای موجود در آر. او. ای. آر با ۵۴ درصد متعلق به پژوهش‌های دانشگاه‌ها و گروه‌های آموزشی است.

انواع محتوای موجود در ROAR

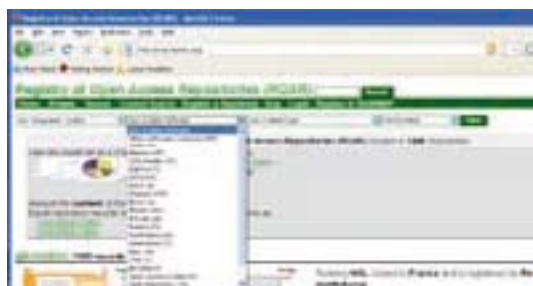
شکل ۲. انواع محتوای موجود در آر. او. ای. آر

استفاده می‌شود. Custom Search به‌منظور دستیابی به محتوای سپردن‌گاه‌ها

گزینه شماره ۳. برچسب فیلتر برای محدود کردن دامنه جست‌وجو و انجام جست‌وجوهای چندگانه مورد استفاده قرار می‌گیرد. بدین ترتیب می‌توان جست‌وجو را براساس نام کشور (موقعیت جغرافیایی سپردن‌گاه‌ها)، سیستم نرم‌افزاری مورد استفاده در هر یک از سپردن‌گاه‌ها، نوع محتوای موجود در هر یک از سپردن‌گاه‌ها (آرشیو پایگاه اطلاعاتی خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، انتشارات، مجلات و پایان‌نامه‌های الکترونیکی، پژوهش‌های دانشگاه‌ها، مؤسسات پژوهشی و گروه‌های آموزشی)، نام سپردن‌گاه‌ها، تعداد کل رکوردها، و نمودار مربوط به دستاوردها محدود کرد (شکل‌های ۴ تا ۷).

شکل ۴. محدود کردن دامنه جست‌وجو براساس موقعیت جغرافیایی سپردن‌گاه‌ها

شکل ۵. محدود کردن دامنه جست‌وجو براساس سیستم‌های نرم‌افزاری سپردن‌گاه‌ها

ویژگی‌ها و کاربرد آر. او. ای. آر

آر. او. ای. آر امکانات زیر را در اختیار کاربران می‌گذارد.

۱. یافتن سپردن‌گاه‌های دسترسی آزاد؛
۲. فراهم‌آوری فهرست منابع برای دروگرها (ارائه خدمات جست‌وجو و داده‌کاوی)؛
۳. استخراج رکوردهای منابع آزاد با استفاده از تفاهم‌نامه طرح آرشیوهای آزاد و سایر استانداردها؛
۴. جست‌وجوی محتوای سپردن‌گاه‌های دسترسی آزاد با استفاده از Google Custom Search؛
۵. استفاده از تکنولوژی و نمایه‌های گوگل؛
۶. خدمت حفاظت از پروفایل‌های شخصی برای مخازن سازمانی؛
۷. ارائه نمودار دستاوردها^{۱۱} (نمودارهای مربوط به رشد محتوای مخازن و آمارهای مربوط به نوع محتوا)؛
۸. بخش پرسش‌های متداول.

قابلیت‌های آر. او. ای. آر

در این قسمت با توجه به شکل ۳ به برخی از قابلیت‌های آر. او. ای. آر اشاره می‌کنیم.^{۱۱}

شکل ۳. قابلیت‌های ارائه‌شده توسط آر. او. ای. آر به کاربران

گزینه شماره ۱. به‌منظور جست‌وجوی سپردن‌گاه‌های موجود در آر. او. ای. آر می‌توان از گزینه search استفاده کرد که موتور جست‌وجوی این فهرست دارای قابلیت‌های منطبق بولی است.

گزینه شماره ۲. این گزینه، کاربران را به صفحات جست‌وجو ارتباط می‌دهد که برای این منظور از search برای جست‌وجو در آر. او. ای. آر و یافتن یک سپردن‌گاه مشخص و از Google

شکل ۶. محدود کردن دامنه جستجو براساس نوع محتوا

گزینه شماره ۴. Total Records، نمودار مربوط به رکوردهای موجود در تمام سپردن گاهها را برای کاربر به نمایش می گذارد.

گزینه شماره ۵. Document Formats، پروفایل فرمت فایل^{۱۳} (پروفایل کدگذاری اطلاعات به منظور ذخیره سازی در فایل کامپیوتر) را برای تمام سپردن گاههای موجود ایجاد می کند.

گزینه شماره ۶. Tab-Separated Format، کل رکوردهای سپردن گاههای موجود را به فرمت سی.اس.وی^{۱۴} صادر می کند این قابلیت برای صدور دادهها در اکسل^{۱۵} مفید است.

گزینه شماره ۷. همان گونه که مشاهده می شود، در هر جستجو به دنبال نام سپردن گاهها، تعداد کل رکوردهای منطبق بر ابر داده دابلین^{۱۶} موجود در آنها نشان داده می شود.

گزینه شماره ۸. برای هر سپردن گاه، اطلاعاتی از قبیل نوع

سیستم نرم افزاری مورد استفاده، موقعیت جغرافیایی، نوع محتوای موجود در آنها، تاریخ ثبت آن و میزان پوشش مدارک متن کامل ارائه می شود.

گزینه شماره ۹. همان گونه که در این تصور مشاهده می شود، در برخی از موارد توصیفی از سپردن گاهها (پوشش موضوعی آنها) در ذیل آنها ذکر می شود.

گزینه شماره ۱۰. نشان دهنده صفحه خانگی سپردن گاههاست که از طریق آن می توان با صفحه اصلی آنها ارتباط برقرار کرد.

گزینه شماره ۱۱. نیز نمایانگر تعداد رکوردهای واسپاری شده در سپردن گاهها از زمان ثبت آنها به صورت روزانه است (نمودار دستاوردها).

شکل ۷. محدود کردن دامنه جستجو براساس نام و کل رکوردها

شکل ۸. روند شناسایی و درو کردن فایل‌ها در آر. او. ای. آر

رایگان رکوردهای موجود با استفاده از قابلیت‌های منطق بولی از مهم‌ترین ویژگی‌های این پروژه به‌شمار می‌آیند.

پی‌نوشت‌ها:

1. Samira2007_sh@yahoo.com
 2. Repositories
 3. open access journals
 4. ROAR
 5. Tim Brody
 ۶. نرم‌افزاری که دانشگاه سات‌هامپتون برای سهولت خودآشنایی طراحی کرده است.
 7. Registry of Open Access Repositories(ROAR).at: <http://roar.eprints.org>
 8. Data mining
 9. Open Archive Initiative Protocol for Metadata Harvesting
 10. Activity graphs
 11. Registry of Open Access Repositories (ROAR). at: <http://trac.eprints.org/projects/iar/wiki>
 12. File format profile
 13. Comma separated values(CSV)
- این فایل برای ذخیره‌سازی دیجیتالی داده‌های ساخته‌شده در جدول حاوی فهرست‌ها به‌کار می‌رود.
14. Excel
 15. Dublin Core
 16. Harvesting Files for Identification
 17. Download
 18. URL

درو کردن (برداشت) فایل‌ها به‌منظور شناسایی^{۱۶}

زمانی که آر. او. ای. آر حاوی اسنادی برای ذخیره است، کشف محتوای سپردن‌گاه‌ها نیازمند فرایند درو جداگانه‌ای است که به بارگذاری^{۱۷} تمام رکوردهای فراداده‌ای و انجام فرایندهای تحلیلی منجر می‌شود (برای مثال به‌منظور تعیین فرمت فایل‌های لینک شده به رکوردها) این وظیفه به‌عهده دروگر Cestial است. بنابراین وظیفه Cestial، ثبت رابط‌های کاربر تفاهم‌نامه طرح آرشیوهای آزاد است، بدین معنا که مشخص می‌کند که کدام رکورد باید بارگذاری شود و کدام یک باید حذف شود. به‌عبارتی دیگر، جایابی و شناسایی مکان‌یاب جهانی منبع^{۱۸} منابع متن کامل در دابلین کور وظیفه Cestil است.

نتیجه‌گیری

افزایش قیمت مجله‌ها و افزایش میزان تولید اطلاعات علمی و فنی سبب ایجاد اختلال در روند دستیابی به یافته‌های پژوهش‌های پیشین شده و یکی از مهم‌ترین راه‌های دستیابی به منابع علمی و مقاله‌های پژوهشی، دسترسی آزاد است. دسترسی آزاد امکان دسترسی پیوسته و دائم به متن کامل آثار علمی بدون پرداخت هزینه، اما با رعایت حق معنوی مؤلف را فراهم می‌آورد. به‌عبارت دیگر هدف از دسترسی آزاد، ایجاد بستر مناسب به‌منظور دسترسی رایگان به نتایج تمام آثار علمی و پژوهشی دآوری و منتشرشده در مجله‌های تخصصی علمی - پژوهشی برای همگان است. آر. او. ای. آر نیز پروژه‌ای برای ثبت سپردن‌گاه‌های دسترسی آزاد برای دسترسی رایگان به آثاری از قبیل مقالات مجلات، پایان‌نامه‌های الکترونیکی، پایگاه داده‌ها و پژوهش‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی است. یافتن سپردن‌گاه‌های دسترسی آزاد، دستیابی به محتوای آنها، ارائه نمودار دستاوردها (نمودارهای مربوط به رشد محتوای مخازن و آمارهای مربوط به نوع محتوا) و جست‌وجوی متن